

Sct. Thøger af Vestervig

*Er Thøgerlegenden ren legende?
Af Gunnar Iversen*

HELLIG THØGERS LEVNED

i oversættelse ved Hans Olrik 1893-1894¹)

1. På en tid, da kirken var kraftig på forskellige steder som følge af hellige fædres gudsfrygt, blev Hellig Thøger, der var en søn af ædelbårne forældre, født i Thüringen. Fra barndommen af blev han oplært til bogen, og han gjorde fremgang ikke mindre i gode sæder end i kundskab. Da han var nået til manddomsalderen, forlod han for Guds skyld forældre og fædreland og drog over til England. Efter at han dér havde levet en kort tid, ikke på engelsk vis, men på englevis, drog han til Norge.

2. Men medens han opholdt sig i Norge, blev han, i det han på grund af sin hæderværdige livsvandel steg fra trin til trin, indviet til præst. Og da den berømte kong Olav af Norge hørte om hans ry, lod han ham kalde til sig og gjorde ham til sin kapellan. Han forblev da nu hos kongen og opfyldte omhyggeligt sit embeds pligter ved at fejre højtiderne og prædike, og kongen hørte overmåde gerne hans prædiken og omfattede ham med stor kærlighed.

3. Men efter den fromme konges død drog den Guds mand over til Danmark for at vande de vantros hjerter med himmelske vandstrømme. Og da han var kommen derhen, omvendte han mange til troen på Kristus. Men da han kom til Vestervig, og der endnu ikke var nogen kirke dér, rejste han selv - som den, der var fattig i Kristus - af ris og kviste en lille kirke til Guds ære, i hvilken han fejrede messens højtid, og han viste folket mange prøver på sine dyder. Og da folket så hans hellighed, ydede det ham i tilstrækkeligt mål de timelige ting. Efter endelig at have fuldendt livsløbet lykkelig vandrede han til Herren, den 24. juni, og hans legeme blev med ære jordfæstet i den omtalte kirke.

4. Men efter hans død overtog den ærværdige præst Ulfrik styrelsen af samme kirke. Da han nu en nat fejrede nattegudstjenesten i kirken, så han et himmelsk lys glimte i længere tid over den Guds mands grav. Så snart han havde kundgjort dette for folket, ønskede alle inderlig, at den hellige mands ben skulle tages op af jorden. Der blev derfor sendt afsendinger til den herre paven. De opnåede at få et brev fra ham, således som de ønskede det, og med glæde vendte de tilbage og

Sct. Theodgarus med sin kirke. Kalkmaleri efter år 1500 i Skive gl. kirke. Her efter akvarel af J. Magnus-Petersen.

fastsatte dagen for helgenens skrinlæggelse.

5. Der blev da sendt bud til vicebiskoppen i disse egne, Alfrik, om han ville sætte den hellige mands ben på alteret. Da han imidlertid ikke ville komme, sammenkaldte den omtalte præst landets (d.v.s. egnens, stedets) befolkning, tog med ærefrygt benene op af jorden, tvættede dem og satte dem på alteret, den 30. oktober. Men da han den følgende nat ville lægge sig til hvile i sin seng, så han helgenen stå tæt ved, haltende på den ene fod, og han spurgte ham, hvem han var. Han svarede da: "Jeg er den, hvis ben du igår tog op af jorden; det har jeg i rum tid længtes efter, og i højeste grad behager det Gud. Men jeg halter af den grund, at du har ladet en stor knokkel, som skal sidde ved min fod, blive i jorden. Tag derfor den op på samme måde; thi der skal ikke mangle dig i lønh for, hvad du gør". Dette gjorde da præsten den følgende dag, således som det var blevet befaleet af helgenen.

6. Men da kong Sven af Danmark og biskop Alfrik havde hørt om dette under, blev de vrede, da de antog, at det var en løgn. Kongen bød derfor biskoppen skyndsomst at drage til Vestervig og afsætte præsten fra hans embede,

samt lade de forhastet skrinlagte ben fortæres af ilden, med mindre Gud værdigedes at vise et eller andet tydeligt jærtegn til gunst for dem. Rasende af vrede kom da biskoppen til stedet, og midt i kirken lod han tænde et bål. Dernæst tog han en stor knokkel blandt helgenens ben og kastede den midt ned i luerne; men ubemærket sprang den atter ud af ilden og blev påny funden oven på alteret. Endnu troede biskoppen ikke, men tog en mindre knokkel og lagde den over ilden på et røgelseskar; men i alles påsyn fløj den bort fra ilden hen på alteret. Da biskoppen nu så dette, erkendte han sin brøde, viste kirkens præst ære og tilskyndede alle til lovprisning af Gud og ærefrygt overfor Hellig Thøger. Dernæst vendte han tilbage til kongen og fortalte ham, hvad han havde set; og da kongen hørte dette, ærede han siden bestandig helgenen og påmindede også andre om at ære ham.

I. DEN TYPISKE HELGENLEGENDE

Legenden om Sct. Thøger har været genstand for noget nær en hundredårig tradition for videnskabelig skepsis:²⁾

at Thøger drog til Thy for at prædike for hedninge, stemmer ikke med vor viden om kristendommens tidlige sejr i Danmark; beretningen om den første kirke af ”ris og kviste” er en poetisk, men barnlig overlevering; den lokalt foranstaltede kontakt til paven og Thøgers derved foranledigede kanonisation, er utvivlsomt en fabel; udover nogle bevarede stumper af en mirakelsamling skyldes vor viden om Hellig Thøger ”en typisk helgenlegende der kun er bevaret i afskrifter fra 1600-tallet samt brudstykkevis i breviarer fra Odense, Slesvig, Århus, Lund og Roskilde”.

Summa summarum: ”De biografiske efterretninger som disse dokumenter indeholder må tages med stort forbehold”.

Jeg foreslår, vi ta’r et kik på: barnet inden vi smider det ud med badevandet.

Thøgers levnedbeskrivelse forekommer mig usædvanlig nøgtern i forhold til hvad bekenderlegender ifølge legendeforskeren Tue Gad³⁾ byder på.

Allerede helgenens fødsel har undertiden præg af det overordentlige, moderen har syner eller drømmer f.eks. at hun bærer en hund. Som barn er helgenen undertiden asketisk -Sct. Nikolaus nægter at ta’ sin mors bryst mere end een gang på fastedage. Som ung arver helgenen

ofte en stor formue som han giver til kirken eller de fattige, han øver barmhjertighedsgerninger såsom at forære sin kappe bort, og han hører stemmer, oplever en kaldelse. Efter en sådan afgørende scene følger gerne en manddomsskildring af helgenen som eneboer i hård askese eller fristelse - Benedikt kaster sig i torne og tidsler, Bernhard nøjes med iskoldt vand. Den ære der tilkommer ham og som bydes ham, vægrer han sig ved at tage imod.

Ofte kommer dyrene til den prøvede helgen - fuglene spiser af hans hånd. Endelig varsles ofte i et syn eller en drøm helgenens død.

Af alt dette eventyrligt-mystiske har Thøgerlegenden intet, allerhøjest en snert hist og her; dersom man ser bort fra et par skeletdeles mirakuløse spring fra bålet op på alteret, hvor de skulle få deres blivende plads, har legendens forfatter(e) i stil lagt sig så tæt op ad en egentlig historieskrivning at det skulle være umagen værd at forsøge at uddrage den historiske virkelighed, forfatteren kan tænkes at beskrive, idet jeg konstruktivt vil gå ud fra at forfatteren har ønsket at ville fortælle sandheden, omend ikke den hele sandhed.

II. THØGERS OPHØJELSE TIL HELGEN

Legenden fortæller os dagen for Thøgers helliggørelse i Vestervig, men ikke året. Det ville også være at bryde genren.

Årstallet findes kun i et notat, der er en afskrift af en ukendt kilde. Notatet siger: *1067 S. Theotgari reliquae elevantur*. D.v.s. 1067 ophøjedes Sct. Thøgers relikvier.⁴⁾

Årstallet kan være et, man på et senere tidspunkt har konstrueret sig frem til. Jeg håber i det følgende at kunne sandsynliggøre, at det i så fald er en rimelig god konstruktion, og at den begivenhed legenden omtaler, fandt sted i Vestervig den 30. oktober 1067.

Jeg forudsætter at legendens kong Olav er Olav Haraldsson (den Hellige), konge af Norge fra 1015 til sin død i 1030.

Budet til Rom

Lederen af delegationen fra Vestervig foråret og/eller sommeren 1067 kan have været *Bjarnhardr hinn saxlenzki*, ’en af de mest markante og betydelige skikkelser fra missionstidens Norge’. Sachseren Bjarnhard var som en af de få nordiske missionsbisper bispeviet i Rom og siden godkendt af

Olav den Hellige. Statue fra Tylidal i Norge, lavet o. 1250 i Trondheim. Nu i Nationalmuseet i Kbh. Tegning: Susanne Tvermoes.

ærkebisp for Norden, Adalbert af Hamborg-Bremen.

Som bisp for Olav den Helliges søn, kong Magnus, Norges konge 1035-1047, har Bjarnhard været kollega med Thøger, idet Magnus i sine sidste år også var konge i Danmark, valgt på tinge i Viborg 1042. Sven Estridsen bekæmpede Magnus, men formåede aldrig at fordrive ham fra Jylland. Først ved Magnus' død 1047 blev Estridsen konge af Danmark.

Uenig i Magnus' efterfølger i Norge, Harald Hårdrådes stærkt Roma-fjendtlige kirkepolitik, emigrerede biskop Bjarnhard til Island, hvor han virkede som biskop i 19-20 år. Efter Hårdrådes død 24.9.1066 under dennes forsøg på at erobre England, udnævnes Bjarnhard af Hårdrådes søn Olav Kyrre til biskop af Selje yderst ude mod havet i det nordlige Norge - stedet hvor Olav den Hellige i 1015 skal have begyndt sin kristning af landet.

Kyrre, der først kom til Norge fra England, efter overvintring på Orkneyøerne, foråret eller sommeren 1067, sender, som noget af det første, Bjarnhard til Rom for at få ophævet pavestolens

banlysning af Norges kirker så at de døde sjæle kan få fred, og få bragt den norske kirke i orden og på plads under paven i Rom og ærkebispem i Hamborg-Bremen, hvilket altsammen lykkes⁵).

Præcis hvornår Bjarnhards rejse foregik, vides ikke. Vejret har næppe været til hinder for Kyrres afrejse fra Orkney og Bjarnhards fra Island i det meget tidlige forår 1067, eftersom Vilhelm Erobrerens triumfsejls med fuldt udrustede skibe fra England til Normandiet i februar-marts 1067 er skildret som en promenadetur, i 'lys og glad stemning, medbør og roligt hav'⁶).

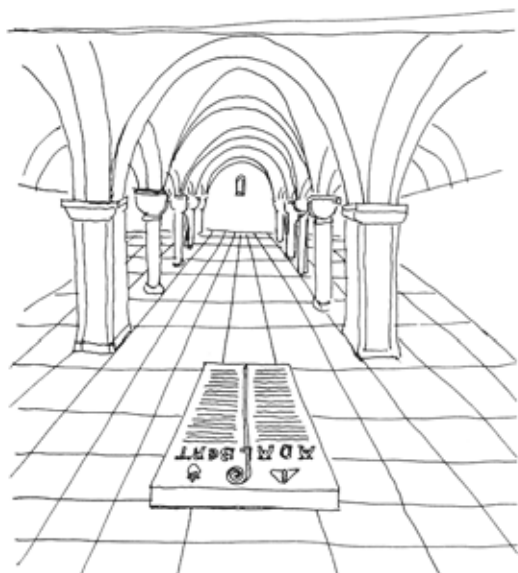
Bjarnhard kan undervejs fra Norge til Rom have lagt ind i Vestervig allerede i marts 1067. På det tidspunkt synes Estridsen at have bekriget den unge Olav Kyrre, først i 1068 synes en fred at være blevet bekræftet gennem fornuftsægteskaber mellem det norske og danske kongehus⁷). For Bjarnhard har det næppe været tilrådeligt at passere Danmark over land i 1067. Søværts kan Bjarnhard selv med en afrejsedato i juni/juli, have været tilbage i Vestervig fra Rom i september 1067.

Ærkebisp Adalbert

Hverken Thøgerlegenden eller kilderne til Bjarnhards romafærd omtaler nogen henvendelse til Adalbert, ærkebisp af Hamborg-Bremen 1043-1072.

Det er der gode grunde til.

Adalbert⁸) var i 1067 en slagen mand. Fra i 1064 at have haft den faktiske ledelse af den tyske regerings politik i sin hånd som rigsforstander og formynder for den unge kong Heinrich IV, måtte han en nat i januar 1066 flygte for sit liv tilbage til Bremen, afsat af et rigsrådsmøde, ledet af hans politisk-gejstlige ærkefjende, bisp Anno af Köln. Fordrevet fra Bremen af sin verdslige hovedmodstander Magnus Billung - hvis morbror var kong Magnus af Norge/Danmark - måtte den forhadte ærkebisp nok en gang tage flugten, denne gang til Harzen, hvor han levede i skjul i mindst et halvt år. En opfordring til igen at gå ind i politik afviser han foråret 1067 i et brev der er mer end forårstræt: han føler sig både gammel og legemssvækket, tanken om at skulle rejse nogen som helst steder hen forekommer ham alt for anstrengende.⁹) Hans historie-skriver Adam, der kom til Bremen ved denne tid, skildrer Adalbert som en mand der er ude over

Bremer-domkirkens østkrypt med ærkebisp Adalberts grav. Tegn.: S. Tvermoes.

nervesammenbrudets rand.

Det må være i 1067 at Adalbert gennem forhandlinger med Magnus Billung og markgreve Udo af Stade tvinges til at afstå $\frac{2}{3}$ af det enorme gods, han især på d'herrers bekostning i 1060erne har lagt ind under ærkebispesædet¹⁰).

Adalbert var ude af spillet, også som en mulig døråbner for Bjarnhard og Vestervigfolkene hos pave Alexander II. I skismaet mellem Alexander (pave 1061-1073) og hans modpave har Adalbert i 60'erne ikke stået entydigt på Alexanders side¹¹), muligvis fordi Alexander i modsætning til tidligere paver ikke har bakket op bag Adalberts drøm:¹²) et nordisk patriarkat med Adalbert som patriarken, en art pave, over de eventuelt kommende selvstændige ærkebispedømmer, noget Sven Estridsen arbejdede hårdt på for Danmarks vedkommende. Efter Adalberts fald i januar 1066 er det Adalberts modstander, bisp Anno af Köln, der i Rom forsoner pavestolen med Tyskland.

Med sund kirkepolitisk tæft går man altså i 1067 uden om ærkebisp af Hamborg-Bremen.

Pave Alexander II

Paven var hjemme.¹³) Traf man ham ikke, i Rom skyldes det at han foretrak at tilbringe sommeren i Lucca, hvis bispesæde han havde givet sig selv lov til at beholde efter valget til pave i 1061. Med sine gæstehjem var Lucca iøvrigt en af de vigtigste stationer før Rom for pilgrimme og andre romafarere.

Alexander var lokalpatriot, og anså det som sin pligt at op hjælpe de mindre kirker. Netop i 60'erne byggede han nyt - og om - i Lucca. Hans metode til at skaffe midler til kirkebyggeriet var ny erhvervelse af relikvier eller nyudstilling af gamle. Til sit eget Lucca skal han have anskaffet relikvier af mindst fire martyrer.

Alexander er altså en pave hos hvem man kan forvente umiddelbar forståelse for Vestervigs lokalhelgenprojekt.

Nu behøvede man dengang ikke pavens officielle accept for at kære sig en helgen. Det kunne klares lokalt, ved stiftets bisp eller ærkebisp.¹⁴)

Tilfældet Vestervig, hvor ærkebisp er 'ude af drift' og bisp og konge stiller sig afvisende, må have appelleret til pave Alexander og hans rådgiver, Kardinal Hildebrand, der fanatisk hævdede den katolske kirkes uafhængighed af konger og kejsere, og gerne betonedede hver eneste biskops direkte afhængighed af pavestolen. Netop Alexander II udstedte usædvanligt mange pavelige værnebreve til klostres abbeder og klosterbrødre. Han kan i lighed med den senere pave Eugenius III's brev til Munkeliv kloster,¹⁵) have givet vestervigerne fri og direkte adgang til pavestolen, uden om den stedlige biskop.

Formelt i orden ville Vestervigs henvendelse uden om den lokale biskop direkte til paven, og pavens positive modtagelse af den, vel være, dersom stiftet hvorunder Vestervig hørte, reelt var uden biskop. At det var den faktiske situation, er sandsynligt.

Vicebiskop Alfrik

Legenden navngir Vestervigpræstens foresatte som *Alfricus* og præsenterer ham som *proepiscopus*, vicebiskop, over "de egne" hvor Vestervig ligger.

Alfriks eksistens bekræftes af Adam af Bremen. Han fortæller at Ribestiftet efter bisp Vales død deles i fire stifter - Ribe, Århus, Viborg, og *Wendila insula*, Vendel-øen; at Vendelstiftets første bisp, munken Magnus, lider skibbrud på Elben på vejen hjem fra bispevielsen i Bremen, og at ærkebisp Adalbert "i hans sted indsatte" Albric.¹⁶)

Adam titulerer ikke Alfrik som vicebiskop, hvorfor legenden som eneste kilde til Alfriks vice-titel er blevet afvist. Efter min mening forhastet.

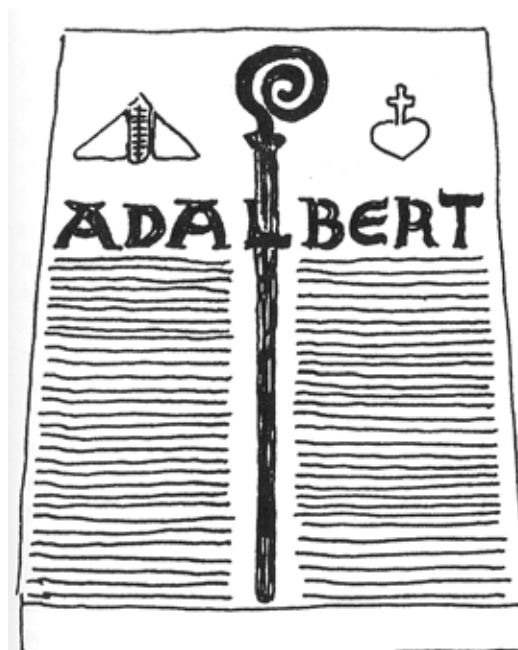
Hvornår Vale dør og de jyske stifter oprettes,

er ikke dokumenteret. Det sker ifølge Adam mens Adalbert endnu plejer sit ærkesædes forretninger med omhu og før hans engagement i det politiske liv af Adam kan karakteriseres som storhedsvanvid. Herudfra kan man sætte år 1063 som det seneste.¹⁷⁾ Udfra Adams omtale af Eginos død i 1072 efter 12 år som bisp i Skåne,¹⁸⁾ og udfra den helt rimelige identifikation af Adams Albric med den Albric der i en ærkebiskoppelig skrivelse af 20. juli 1059 figurerer som Bremerprovst,¹⁹⁾ har man tidfæstet oprettelsen af de ialt 8 danske bispedømmer til omkring 1060 - med en lidt større usikkerhed for de jyske stifters vedkommende til senest 1061.²⁰⁾

Vinteren 1061/62 ruster Norges konge, Harald Hårdråde²¹⁾ sig til et søslag som han håber vil slå Danmark ud af hænderne på Sven Estridsen. I Nidaros/Trondhjem lader han bygge et stort orlogsskib, udført, som Snorre fortæller, med den største omhu i alle enkeltheder, og med reb og rig, anker og ankertov af en særlig udvalgt kvalitet. Efter forårets komme, måske først på sommeren?, sejler Harald ud - i haglvej! Da han efter at have fulgt kysten sydpå drejer mod øst med kurs mod Halmstad, hvor slaget efter aftale med Sven skal stå, får de stærk modvind, flåden spredes og skibene må søge ly for stormen, hvor de kan. "I disse stærke storme fik det store skib brug for sine udmærkede trosser og ankerkroge", skibets trosser får lov at gøre gavn til "de ikke mere klarer det", uvejret slider ankertovene og ankrene gnaves af hårde sten på havbunden, mens høje bølger bryder mod kongeskibets stav - ved Læsø. Omsider ankomne til det aftalte sted hører de, at Sven ligger med sin flåde langt nede sydpå ved Fyn og småøerne. Slaget finder først sted først i august 1062. Harald anses for vinder, Sven forsvinder for siden at dukke op i live på Sjælland.

Forløbet, der fører til Alfriks udnævnelse, kan have været dette:

Intet taler imod at tidfæste Magnus' bispevielse i Bremen til forsommeren 1062. Efter højtideligheden, slutter kong Sven sig til sin flåde, der afsejler østover for via Storebælt eller Øresund at mødes med Harald ved Halmstad. Overrasket af den barske østenvind søger flåden læ for stormen mellem de sydfynske øer, inden den fortsætter. Magnus, den nyindviede Vendelbisp, sætter trods kulingen over den relativt smalle, men helt ubeskyttede

Ærkebisp Adalberts gravsten. Tegn.: S. Tvermoes.

Elbflod, skipperen overraskes af pludselige vindstød med en vindstyrke på op til 9-10 på Beauforts skala, af forringet sigtbarhed og af høje sideværts bølger. Skibet kæntrer.

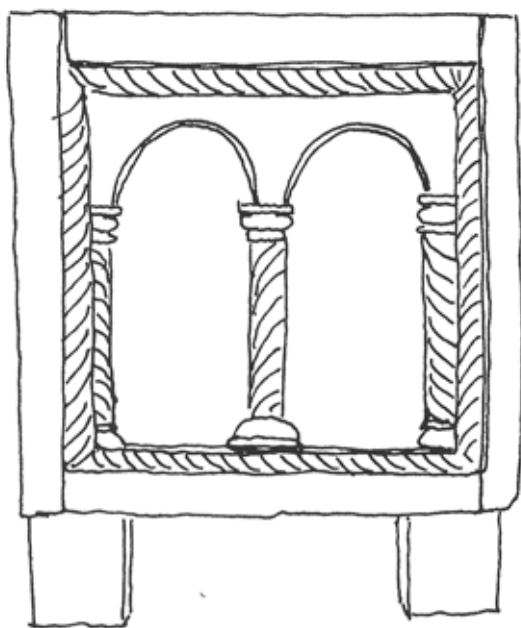
Og ærkebisp Adalbert står med et ledigt stift i Danmark.

Magnus var som de øvrige jyske bisper antagelig udvalgt af Sven. Hvor gerne han end ville, kan Adalbert ikke komme i kontakt med Sven, hvis opholdssted og skæbne i det hele taget har været ukendt i måske flere måneder. Selvom dette ikke var tilfældet, så havde Sven vigtigere gøremål end at sætte sig sammen med ærkebisp om en ny kandidat til Vendel stift.

Vente tør Adalbert ikke ret længe. Den nye pave, Alexander II(1061-1073) kunne tænkes at ville benytte sig af en pavelig ret²²⁾ til at udnævne bisper til bispestole som står ledige ud over 3 måneder. Fra år 1062 ved Adalbert²³⁾ at han ikke har pavestolens opbakning til sin drøm om et nordeuropæisk patriarkat med Adalbert som patriark over en eventuel dansk selvstændig ærkebiskop, trumfet igennem af Sven Estridsen.

I den situation gør Adalbert, der selv har andet at se til, det bekvemme og iøvrigt ganske fornuftige: han udnævner sin domprovst i Bremen til vicebiskop af Vendel.

Om Alfrik har sat sit fod i Vendel før kong Sven beordrer ham derop i Thøgersagen, er tvivlsomt. Adalbert har haft hårdt brug for sin domprovst i Bremen, hvis stift rakte fra Elben til Ishavet.

Knud den Helliges skrin, set fra hovedenden. Tegn.: S. Tvermoes.

Som domprovst har Alfrik²⁴) været ærkebispens nærmeste rådgiver og på hans vegne varetaget bispesædets juridisk-økonomisk-administrative forretninger. Fra 1062, da Adalbert kaster sig ind i det politiske liv for at få indflydelse på den tyske rigsregering,²⁵) har Alfrik formentlig været udpeget som administrator, idet godsforvaltningen sammen med stiftsforvaltningen er domkapitlets vigtigste opgave, især under bispens forfald eller fravær. 1063-1065 kan denne kun have aflagt sit stift korte besøg.²⁶) 1064 blir Adalbert rigets forstander og i hele 1065 er han uden afbrydelse ved hoffet. I disse år udvides bispesædets gods til at omfatte hele grevskaber, store jordbesiddende klostre og kejserpaladser. Da Adalbert efter sit fald og flugten til Harzen vender tilbage til Bremen i 1067, er det for at forhandle sig til et forlig med Magnus Billung og grev Udo.²⁷) Hvem andre end Alfrik har kunnet gennemføre disse forhandlinger, der indebærer en opdeling af det gigantiske godskompleks i tre dele, hvoraf bispesædet må tilkæmpe sig den sidste trediedel?

Det er rimeligt at Alfrik i eftersommeren 1067 ikke efterkommer invitationen fra Vestervig. Han hverken ville eller kunne komme.

Når legenden, på den tid da Alfrik langt om længe viser sig i Vestervig - det er efter den 30. oktober, og kan for den sags skyld være helt

henne i 1068 - nu ikke titulerer Alfrik som vicebiskop, men som biskop slet og ret, så kan dette være korrekt. Forhandlingerne i Bremen kan da være overstået, og Adalbert kan for at imødegå hvad man må have følt som overgreb fra pavens side, med Svens billigelse have udnævnt sin domprovst til rigtig biskop.

Thøgers 'kanonisering'

Den fysiske etablering af en helgen sker i to højtidelige akter, der kan overlappe hinanden helt eller delvis, men som dog har hver sin tekniske betegnelse, nemlig *elevatio*: knoglernes opløftelse af graven, og *translatio*: Overflytning af knoglerne, enten til (et helgenskrin på) altret eller til en anden kirke.²⁸)

Et eksempel. Begivenheden i Odense 1095 da Knud den Helliges lig blev taget op af graven i Albanikirken lerstampede gulv, er benævnt *elevatio*, uagtet akten indbefattede ligets nedlægning i en stenkiste i krypten i den påbegyndte frådstenskirke ved siden af trækirken, hvor kongen blev dræbt og begravet i 1086. Knuds *translatio* følger først den 19. april 1100, da skelettet - efter Knuds kanonisering ved paven - lægges i et helgenskrin som denne dag opstilles på højaltret i den ny stenkirke.²⁹)

At dømme efter Thøgerlegendens beskrivelse af begivenheden i Vestervig den 30. oktober, er *elevatio* og *translatio* så at sige udført i een arbejdsgang. Sikkert med velberåd hu.

Officielt, og dermed også i folkets øjne, er det translationen forstået som overføring af relikvierne til altret, evt. ved skrinlægning, der har givet en hellig mand helgenstatus. Det er gerne translationsdagen der er opført i Kirkens kalendarium som helgenens årlige mindededag med angivelse af hvilken grad af festlighed han skal fejres med.

Legendens forfatter hævder ikke, at paven har kanoniseret Thøger, endsige givet tilladelse til Thøgers *translatio*. Hvad han siger, er, at alle i Vestervig ønskede at den hellige mands ben skulle tages op (*levarentur*, af: løfte, hæve),³⁰) at man derpå sender budbringere til paven, og at man får "den ønskede skriftlige tilladelse", - underforstået: til at tage Thøgers ben op. At man så i Vestervig, med pavens accept af Thøgers *elevatio* hjemme, har presset på for at få dagen for Thøgers *elevatio* anerkendt som hans translationsdag, har formelt, ifølge legenden, ikke været pavens sag, men en sag mellem

Vestervig og den ansvarlige bisp.

Min opfattelse, at paven har givet grønt lys for en *elevatio*, i lighed med den der finder sted i Odense i 1095, støttes af at den ellers så kritiske kong Sven ifølge legenden ikke anfægter Thøgers *elevatio*, men tar den til efterretning - uden at kræve Thøger puttet i sin grav igen. Svens kvalifikationer som forhandlende modpart til paver og ærkebisper er så veldokumenterede i samtiden, at vi har lov at tiltro ham velbevandrethed i slige sager. At han ikke med magt forviser Vestervigpræsten fra hans embede, eller fra landet som gængs skik var, men går den gejstlige kommandovej og beder præstens biskop suspendere præsten, viser at kongen i Thøgersagen har ønsket at gå formelt korrekt til værks.

Svens anke går dels på det af Vestervigpræstens to bevidnede mirakler - to var minimumskrav for en helgenkåring - hvor Thøger ved en åbenbaring skulle have vist sig og sagt god for præsten, haltende, dels på at Thøgers knogler er overført til altret (*ossa translata*), idet han ifølge legendens ordvalg betragter dette som en *translatio*, der er foretaget *temere*: ubesindigt, overilet, forhastet. Som en udvej kræver han Thøgers helgenstatus testet efter en af datidens endnu gængse og juridisk afgørende tests: ildprøven, hvis udfald gjaldt som Guds dom.³¹⁾ Kongen overværer ikke selv denne gejstlige retssag. Da bispen efter sin dramatiske visit i Vestervig ændrer signaler og stiller sig positivt til det stærke folkelige krav om en helgen i Thy, lægger Sven sin policy på linie med den, kirken har lagt fra Rom til Vendel stift.

Noget dokument på at paven skulle have *kanoniseret*,³²⁾ d.v.s. indskrevet Thøger i den katolske kirkes helgenliste med den dertil hørende anerkendelse som *sanctus* i hele den katolske verden, kendes ikke. Hellig Thøgers officielle helgendag, den 30. oktober, ses kun at være fejret i middelalderens danske bispekirker.³³⁾ Paven kan derfor i det højeste have *beatificeret*³⁴⁾ Thøger, d.v.s. anerkendt hans dyrkelse indenfor et begrænset område, det være sig Danmark, Jylland eller blot i Vendel stift hvorunder Vestervig hørte.

I tråd hermed tolker jeg legendens ord om at biskoppen på stedet i Vestervig opfordrer til at man ærer Thøger - hvilket sker ved den særlige Thøgermesse - og at kongen siden påmindrer andre om at gøre det samme, som en oplysning

Hoved af bispestav der skal have tilhørt »Thüringens Apostel«, englænderen Sct. Bonifatius, hvis grav i Fulda har været valfartssted siden missionærens martyrdød 754. Nu i kirkens Dom-Museum. Tegn.: S. Tvermoes.

om at Thøger først er blevet dyrket lokalt i Vestervig, og senere (*postea*) ved et påbud fra Sven Estridsen i hele landet.

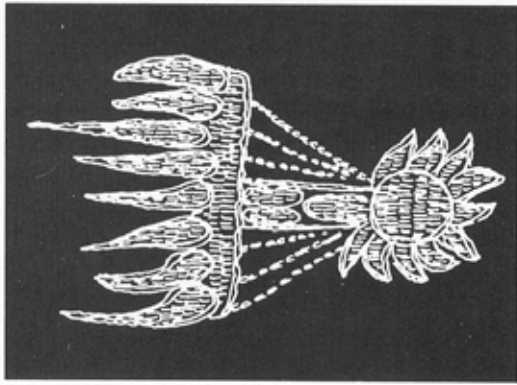
En sådan regional helgen må strengt taget kun benævnes *beatus*, hvad Thøger faktisk også omtales som, første gang legendens forfatter nævner ham: *beatus Theodgarus*.³⁵⁾ Den principielle skelnen mellem kanonisation og beatifikation blev i middelalderen ikke overholdt konsekvent i praksis, og legenden omtaler da også senere Thøger som *sanctus Theodgarus*.

Den manglende knogle

Når den kritiske, men formelt korrekte kong Sven ifølge vores nøgterne legendeforfatter kun anholder det ene af Vestervigpræstens vidnesbyrd om Thøgers hellighed som løgn og lader det andet passere, må det ganske enkelt skyldes at det ene faktisk er løgn og det andet rimeligt sandt.

Sven kan blive indigneret over præstens påstand om at Thøger har vist sig for ham, haft, bifaldende sin nylige opløftelse, men afvise påstanden om et sådant syn som lodret løgn kan han ikke. Det bevisligt usande må derfor ligge i påstanden om at Thøger halter *fordi* en af hans knogler er glemt i jorden.

Thøger har med andre ord været halt, noget som både Sven og bispen og naturligvis alle i Vestervig har vidst, og som forklarer hvorfor Thøger i modsætning til andre missionærer der udnævntes til bisper for at kunne indvie de nødvendige præster, kirker og kirkegårde rundt

Halley's komet år 1066, her i Bayeux-tapetets gengivelse ca. 1070. Tegn.: S. Tvermoes.

om i Norden, aldrig fik titel af biskop: en biskop skulle være legemlig lydefri.³⁶⁾

En defekt helgenkandidat må have givet en iøvrigt positivt indstillet pave problemer, som man imidlertid synes at have fundet den i og for sig raffinerede og fremtidsrettede løsning på, at man med dette 'mirakel' og andre udsagn i Thøgermessen har lanceret Thøger som de haltes skytshelgen.³⁷⁾ Stillet overfor Roms medspil har Sven valgt at droppe dette angrebepunkt, uagtet det har virket som et nummer for frækt og muligvis også personligt stødende på kongen. Sven Estridsen var selv halt.³⁸⁾ Netop derfor har hans tilslutning til dyrkelsen af Thøger haft stor prestigemæssig betydning for Vestervig.

Nærlæser man iøvrigt legendeforfatterens referat af præstens påståede syn og sammenholder det med skildringen af ildeprøvemiraklet, vil man se, at forfatteren så sanddru og samtidig så nænsom overfor genren som muligt tilbyder den, der ikke tror på mirakler, en forklaring på hvordan det kan være "gået til": præsten har meget forudseende gemt, men ikke glemt "en stor knogle, som hører til ovenover foden", antagelig det ene skinneben; det er den man (gen-)finder uskadt på altret i den mørke kirke, efter at bispen har smidt den tilsvarende "store knogle" på ilden. Hvordan denne knogle kom fra ilden og op på altret, ja det var der, som legendeforfatteren næsten helt H. C. Andersensk siger det, ingen der så...

Det himmelske syn

Uantastet i sin sanddruhed af Sven Estridsen, og helt nøgternt refereret af legendens forfatter, fremtræder Vestervigpræstens første natlige syn. Ulfrik så "et himmelsk lys glimte i længere tid over den Guds mands (Thøgers) grav". Det

hævdes ikke f.eks. at lyset udgik fra graven eller fra Gudfader i himmelen. Der er tale om et vedvarende lys på himlen (lumen celeste) oven over graven.

Et sådant naturfænomen, datérbart til den tid Sven Estridsen og bisp Alfrik var samtidige (ca. 1059-1076) er kendt.

Det, Vestervigpræsten så, var - Halley's komet.

Kometen, der allerede af datidens lærde blev identificeret som en komet, blev først observeret af kinesiske astronomer, den 3. april 1066 og hele 67 dage frem, hvad der ifølge nutidens videnskabsmænd tyder på at kometens genkomst det år var usædvanlig lys.³⁹⁾

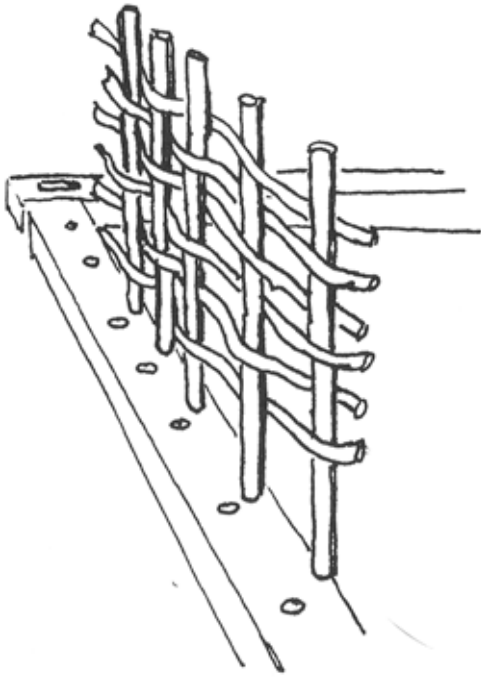
Florence af Worcester der døde 1118, har fået berettet at kometen strålede med stor glans. Vilhelm af Jumiêge fortæller (senest år 1071) at kometen kom til syne på den nordvestlige himmel, hvorfra den med tre lange stråler oplyste størstedelen af himlen i syd.⁴⁰⁾ Fra England, ikke så pokkers langt fra Vestervig, fortæller The Anglo-Saxon Chronicle for 1066, at "en komet, som nogen kaldte den langhårede stjerne, viste sig første gang aftenen før Den store Litani-fest, som er den 24. april (påskan), og skinnede hver nat i en uge".

Selv blandt de lærde som bisp Alfrik, kong Sven og pastor Ulfrik, blev et sådant naturfænomen i datiden betragtet som et Guds tegn, der varslers både godt og ondt, og som ikke kunne anfægtes af nogen, om han så var konge, som noget mirakuløst.

Sct. Harald

Bag Sven Estridsens mere formelle forsøg på at vippe Thøgers helgenkandidatur tror jeg der ligger en mere reel motivation. Vi ved fra dokumenter at Estridsen arbejdede på at få sin oldefar, Harald Blåtand kanoniseret af paven. En sådan nationalhelgen, hvis glorie skulle tjene til at styrke et kongehus, har det været stik imod pave Alexander II's ønske at medvirke til at skabe.

Adam af Bremen slår derimod et gevaldigt slag for tanken om en Sct. Harald⁴¹⁾ efter sit besøg hos kong Sven, der er sat til 1068. Jeg anta'r, at Sven oprindeligt har håbet på en kanonisering i hundredåret for Blåtands kristendåb, der ifølge en tilføjelse hos Adam fandt sted i 966.⁴²⁾ Romas kolde skulder kan have udvirket støtten fra Bremer-bispen der har

Fletværks-princippet for 1000-tals huset i Sigtuna, fundet 1925 af H. Arbman. Tegn.: S. Tvermoes.

været i bekneb for gode venner, og som i 1067/68 også ser ud til at have medvirket ved en forgæves mægling mellem Vilhelm Erobreren og Sven Estridsen.⁴³⁾ Opfordringen kom fra Vilhelm, der må have været vidende om venskabet mellem Adalbert og Sven, der hævdede at have samme juridiske ret til England som Vilhelm. Pave Alexanders velsignelse af Vilhelms Englandstogt, der derved formentlig allerede i eftersommeren 1066 antog karakter af korstog og hellig krig, har været et slag i ansigtet på Sven Estridsen. Det samarbejde han på det tidspunkt må have haft med ærkebisp Adalbert om forsvaret mod det hedenske venderoprør og den hurtige genopbygning af det store handelscentrum og bispesæde Slesvig/Hedeby, der i 1066 ødelægges af venderne, må have antaget karakter af forbrødring, fremprovokeret af det nu fælles modsætningsforhold til pave Alexander.

En dansk hær kæmper på englændernes side mod Vilhelm Erobreren i oktober 1066. Om den direkte har været udsendt eller støttet af Sven Estridsen, vides ikke. Men pavens mulige beatificering af Vestervigs Thøger kan have været en lussing fra paven til den danske konge.

Harald Blåtand døde en 1. november, der er Allehelgensdag. Hans dødsdag er sikkert takket være dette sammentræf blevet mindet i samtlige danske kirker på Estridsens tid, om ikke andet så

fordi Estridsen har påbudt det: mindet om ham, som Adam udtrykker det, skal leve evig hos os, som lever i det håb at han ikke skal savne martyrkronen.

Når Adam af Bremen ikke nævner Sct. Thøger, er det efter min mening fordi Bremen og det danske kongehus omkring 1070, da Adam skrev sin bog, ønsker den forsmåede kongehelgens tilsnegne festdag den 1. november fritaget for ublu konkurrence fra en reel Sct. Thøgersdag den 30. oktober.

Katolske festdage begynder aftenen før. Det er derfor en provokation af rang, når Vestervigpræsten ved at "glemme" en Thøgerknogle den 30. oktober og lægge den på altret dagen efter, forlænger Thøgerfesten ind i festen for Sct. Harald, der i forvejen må dele sin ære med alle andre helgener.

III. THØGERS MISSION

- og gjorde danerne kristne

Harald Blåtands påstand, at han gjorde danerne kristne, er - en påstand, også selv om Estridsen gentar den overfor Adam af Bremen og han igen overfor os. De sparsomme danske kilders oplysning, at han måtte "revse" folk der ikke ville tage ved den ny tro, skal sættes overfor de mere rigeligt flydende norske og svenske kilder, der fortæller om stadig mission og stadig tilbagefald til hedenskab. Haralds egen søn, Sven Tveskæg, har klart haft opbakning i hedenske kredse, der vel også har taget godt imod hedenske flygtninge fra Norge og Sverige der var under tvangskristning.

Mange af disse hedenske emigranter må have søgt havn på den nørrejske ø, Vendel, kun en dags sejlads borte, og mangan barket gut må have søgt fra England, midlertidigt eller for good, til Jylland - et land der i bremerprælaten Adams øjne var "endnu mere skrækindjagende end andre egne" i Germanien, "knap dyrket noget sted og knap egnet til menneskelig bosættelse".⁴⁴⁾

Dette Jylland blev i mere end een generation betjent af kun een bisp, Odinkar af Ribe, der tiltrådte ca. 40 år efter at Harald 'kristnede alle danerne'.

Jovist var her hedninger, tilmed af den livlige slags, der gerne søger til de steder, hvor der sker noget. Og det gjorde der i Vestervig, vikingetiden igennem.

Da Olav den Hellige som ung viking vil ud og

Den i 1500-tallet nedrevne Sct. Thøger-sognekirke i Vestervig. Rekonstruktion af C. G. Schultz, Danmarks kirker Thisted Amt.

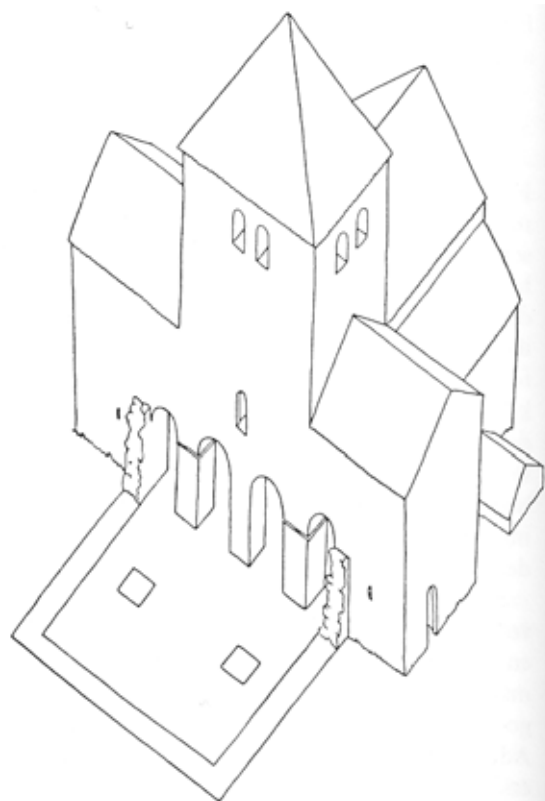
opleve verden og blive rig ved det, sejler han med sin flåde til Jylland, hvor Torkel den Høje ligger rustet til vikingetogt. De slår sig sammen, og turen går sydpå langs Jyllands vestkyst via Søndervig og Frisland til England, hvor de belejrer Canterbury, afbrænder domkirken, tar ærkebisp, som havde konfirmeret Olav Tryggveson, som gidsel. Da han trods tortur forbyder skatteudskrivning blandt fattigfolk for at rejse en løsesum, dræber de ham i påsken, 1012. Dette raid, der vakte opsigt i samtiden på grund af sin uhyrlighed, kan efter sagaens beskrivelse kun være udgået fra en red ved Vestervig.⁴⁵⁾

At søge hertil må for en kristen missionær have været at søge til ondets rod.

Vejen til Vestervig

Flere af Olav den Helliges missionsbisper forlod Norge efter dennes martyrdød sommeren 1030. De missionsområder hver især fik tildelt i det øvrige Norden, er efter mit gæt blevet aftalt på et møde, en række nordiske gejstlige havde med ærkebisp Liawizo II i Bremen 1030.⁴⁶⁾

Thøgers udrejse af Norge og indrejse i Danmark som præst kan ikke være foregået uden accept af Knud den Store, der havde den faktiske afgørelse i regeringen i disse lande, der styredes for ham af hans unge sønner. Uden accept og støtte fra Knuds gamle ven, bisp Odinkar, kan Thøger heller ikke have missioneret i Jylland. Odinkar har formentlig inviteret ham. Hvor han virkede inden han kom til Vestervig er ukendt, men de kirker der er viet til ham, ligger i Odinkars stift. Da Thøger ikke selv var bisp, må det også være Odinkar som indviede Thøgers første kirke i Vestervig.

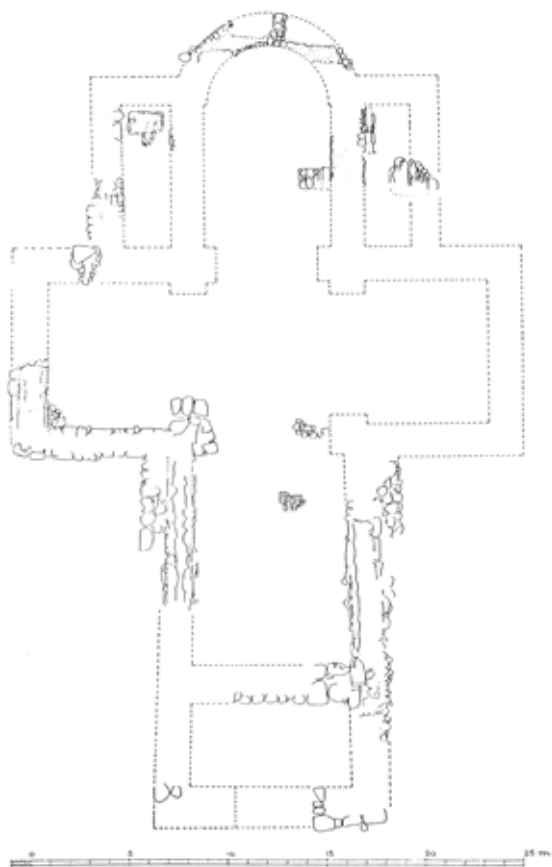

Sct. Olovs kirke i Sigtuna. Dens vestlige del blev ufuldført. Rekonstruktion af Erik Lundberg 1935.

Kirken er ifølge legenden bygget af *virgis et viminibus*. *Virga* kan betyde kvist, men også stok og stav, f.eks. om bispestav, altså en kæp på et par centimeters tykkelse. *Vimen* vil sige vidje, navnlig af pil. Som en mulig forløber for den egentlige stavkirke hævder altså legenden, at Thøger bygger en kirke af vidjer flettet mellem stokke. En sådan kirke er ikke fundet, men et verdsligt hus fra Thøgers tid, med vægge bestående af vidjer flettet om tykke stave, nedsat i en solidere træramme med dertil udborede huller, er udgravet i Sigtuna i Sverige.⁴⁷⁾

Sigtuna, anlagt i det tidlige 1000-tal af Olav den Helliges svigerfar, Olov Skötkonung som bevidst modstykke til og afløser af det hedenske handelscentrum Birka, kan som kristern søhandelscentrum allerede fra starten have tjent Vestervig som forbillede, ligesom Vestervig senere kan have tjent som forbillede for Sigtuna. Begge steder ligger to særprægede stenkirker i hinandens nærhed. Den arkitektoniske lighed mellem Vestervigs nu forlængst forsvundne Sct. Thøgers-sognekirke og Sigtunas St. Olov, og Vestervigs klosterkirke og Sigtunas St. Per, er slående.⁴⁸⁾

Thøger kan som Olav den Helliges hirdpræst være efterladt af Olav i Sigtuna sammen med

Udgravningsplan (1:300) for Sct. Thøgers sognekirke, målt af C. G. Schultz, i 1939, da man på tomten fandt en mønt der menes »stamt« ber omkring 1160. Kun en fornyet udgravning kan vise, om kirken stammer fra denne tid, eller om den kan have fungeret som gravkirke for Sct. Thøger, og i så fald være en af Danmarks tidligste stenkirker.

Olavs hustru og datteren Ulfhilde ved Olavs flugt for Knud den Store 1028; Olav tog sønnen Magnus med sig til Rusland.

Her kan Knud den Store have hørt Thøger prædike. Det må antagelig være fra denne periode de mønter stammer, som Knud lod præge af Sigtuna-mesteren Tormod, med indskriften: Konge af en del af Sverige.

I Sigtuna befandt sig formentlig også på denne tid Olavs engelske biskop, Sigfrid, der virkede både i Norge og Sverige, hvad Odinkar også gjorde. Da både Sigfrid og Odinkar er deltagere i mødet hos ærkebisp Liawizo i 1030, har vi antagelig her forbindelsen Knud/Odinkar - Sigfrid - Thøger.

Sigfrid var ikke blandt det første hold præster, Olav den Hellige bragte med sig til Norge i 1015. Det kan Thøger ikke have været heller - ingen legendeforfatter ville have undladt at fremhæve det, hvis det havde været tilfældet. Sigfrid kan være identisk med den Sigafridus, der i en engelsk kilde fra 1100-tallet omtales som norsk biskop og munk fra Glastonbury.⁴⁹⁾

Det kan altså sandsynliggøres at legenden har ret, når den siger, at Thøger kom via England til Norge, hvis vi antar at han fulgtes med Sigfrid, der så har stået for hans uddannelse og vielse til præst i Norge. I så fald er han, sammen med Sigfrid, afrejst fra England med Knud den Stores velsignelse, måske inspireret eller ligefrem udpeget af dronning Emma. Via hendes venskab med det flanderske fyrstehus er der direkte forbindelse til det tyske fyrstehus, Billung, der igen er beslægtet med Thüringske fyrstehuse, deriblandt Ekkehard af Meissen.

Som Olavs hirdpræst kan Thøger have været den præst, der hos Snorre døber den uægte fødte søn af Olav den Hellige - Magnus. Da Magnus i 1042 blir konge af Danmark, valgt i Viborg, må Thøger være blevet en art hofpræst for Magnus, som hans fars gamle hofpræst. Thøger kan have formidlet det politiske bryllup mellem Magnus' søster Ulfhilde og ærkebisp Adalberts rival, Ordulf Billung. Magnus kan til gengæld have bygget en ny kirke i Vestervig til Thøger, indviet til Sct. Olav, hvis kult Magnus fremmede med succes.⁵⁰⁾

Thøgers Vestervig

Den version af legenden vi hidtil er gået ud fra, er formentlig den, man har brugt i kirken i Vestervig, idet den uden nærmere geografiske dikkedarer siger at Thøger "kom til Vestervig".

En anden version, brugt i Odense, forklarer at Thøger kom til en "villa som kaldes Westerwych". I domkirken i Slesvig er blevet forkyndt at Thøger kom til en "oppidum, som kaldes Westerwick".⁵¹⁾

Om disse latinske betegnelser for bebyggelsen i Vestervig går på tiden for Thøgers ankomst i 1030'erne eller på forholdene som de var i begyndelsen af 1100-tallet da legenden formentlig blev til,⁵²⁾ er svært at afgøre ud fra legendens ordlyd. Men:

Thietmar af Merseburg bruger inden 1018 betegnelsen *oppidum* synonymt, i flæng med *villa*.⁵³⁾ Begge udtryk sættes i håndskrifter fra 1200-tallet lig med *dorf*⁵⁴⁾ d.v.s. landsby eller en bebyggelse karakteriseret ved bønder. Thøgerlegendens anden version siger da også, at Thøger "såede daglig Guds ords sædekorn, også blandt hyrder og landmænd, sådan som en god landmand".⁵⁵⁾

I tidlig middelalder er imidlertid det latinske *vicus* brugt både om det landligt betonende *dorf*

Nogle af vikingetidens søhandelsveje, angivet med stiplede linie på kortet.

og det handelsbetonende *wik*. Fællesbetegnelsen *vicus* kan tænkes at genspejle den omstændighed, at *dorf* og *wik* er forskelligt dannede ord for den samme form for by - f.eks. benævnes Slesvig i 800-900 både *Sliaswig* og *Sliasthorp*.⁵⁶⁾

At det altså ud fra legendens betegnelse *villa* ville være forhastet at opfatte Thøgers Vestervig som ren landsby, understøttes kraftigt af at Adam af Bremen ca. 1070 omtaler Bremen som *villa*,⁵⁷⁾ at den engelske munk Ælnoth senest 1122 direkte vil oversætte Hede-by ved *Campi Villa*,⁵⁸⁾ at man i det engelske Northumbria hyppigst gengir *villa* ved *lond*,⁵⁹⁾ og at Knud den Store i 1020'erne udbyggede Lund i Skåne efter model af London, dengang benævnt Londonvig.

Vestervig må med sin store og naturlige, beskyttede havn ved Limfjordens havmunding have nydt godt af den handel og godstransport, der fra Flandern, Frisland og England gik via Limfjorden til Norge og Sverige og Østersøområdet.⁶⁰⁾

Vestre Havn

Sådanne store fjernhandelspladser kaldtes i vikingetid gerne *vik*, en betegnelse der omkring år 1000 går af mode til fordel for udtrykket *port*, i det mindste i England og Nederlandene. Den kongelige embedsmand, der i London og Winchester benævntes *Wic-gerefa*, får i Edwards og Aethelreds love (senest 1016) titlen *Portireva*, uden at hans funktioner synes ændrede: udover at være købsvidne var han tolder, og forretningerne afsluttedes i hans officielle *tolset*,⁶¹⁾ toldsal.

Disse engelske forhold må vi have med, når vi vurderer Ælnoths sikkert ordret oversatte betegnelse for *Vestre Havn*, *occidentalis*

portus,⁶²⁾ brugt om det sted hvor Knud (den Hellige) 1085 beordrer en stor udskreven flåde samlet med henblik på en generobring af England. At det er helt ude mod vest i Limfjorden og ikke ved f.eks. Aggersborg flåden samles, fremgår klart hos Sven Aggesen: "han stævnedede en flåde sammen... ved Humlum, som dengang var en havn ved havet".⁶³⁾

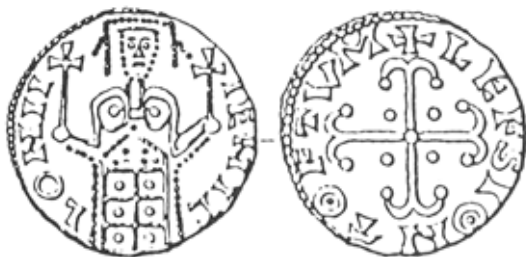
Humlum ligger hvor landtungen, som syd fra, fra Hardsyssel skyder sig ud i Limfjorden ved Oddesund og her indsnævrer fjordens gennemsejlingssted, i en langlig krummet vig hæver sig mod vest i et højdedrag der forlænger sig i de anselige Toftum Bjerge, for så et stykke længere mod vest at flade ud i en bred forstrand ved en åmølle. Fra Toftumbjergene har man det totale overblik over Limfjordsmundingen, i vore dage kaldet Nissum Bredning; fra det nære og smalle Oddesund i øst til ud- og indsejlingen i Vesterhavet kan man heroppe fra i rimelig klart vejr følge et skibs passage med det blotte øje.

Den, der i vikingetid og tidlig middelalder har behersket Humlum-Toftum lokaliteten, har behersket trafikken ind og ud af Limfjordens vestre del. Stykket sammen giver for mig at se en række indicier, der taget hver for sig er forblevet upåagtede eller afvist på grund af et noget sagnagtigt præg, billedet af en kongelig, sømilitær magtkoncentration her ved Humlum/Toftum - stednavne der hører hjemme i vikingetid, måske endog før vikingetogterne.⁶⁴⁾

Stedet "ved det yderste hav", hvor den tyskromerske kejser Otto den Store (936-973) afrunder sin jyske hærmarç og markerer sin magtposition, kaldes Ottinsand! Oddesund.⁶⁵⁾ Knud den Stores søn Harde-Knud er opkaldt efter den egn, hvor han er født ca. 1018⁶⁶⁾ -Hard i Jylland,⁶⁷⁾ der dårligt kan være andet end Hardsyssel-egnen. 1025/26 opholder Knud den Store sig sammen med dronning Emma og flåden i den vestlige ende af Limfjorden; på stedet forhandler han med statskupmageren Ulf Jarl og indsætter Hardeknud som regent i Danmark.⁶⁸⁾ 1039 lader Hardeknud ved sin afrejse søværts til Flandern og England en del af sin flåde blive liggende i en vig ved havet.⁶⁹⁾ I perioden 1044-47 hvor Sven Estridsen forgæves søger at drive kong Magnus Olavsson ud af Jylland, slås der mønt i en by ved navn Toftum.⁷⁰⁾ Jeg mener at stedet må være Toftum ved Humlum, hvor flådens mandskab har skullet aflønnes, enten som fjord- og kystvagtmandskab eller for krigstjeneste, og

hvor gennemsejlene købmænd har kunnet og skullet købe sig til den af kongen garanterede handelsfred på fjorden. Når der ikke er fundet Toftum-mønter slået efter 1047 kan det skyldes at byen da har været lagt øde, nemlig af Harald Hårdråde, der mellem 1047 og 1050 på sit hærgningstogt til Hedeby lægger kursen sønden om Thy, hvis befolkning tar flugten.⁷¹⁾ Hårdrådes hele hensigt med dette togt kan da have været at lamme Sven Estridsens jyske handelssystem. Havnen ved Humlum, i umiddelbar nærhed af Toftum, behøver vel ikke at have bestået af meget andet end pæle. I alt fald er havnens faciliteter udbyggede igen i år 1085, da Knud (den Hellige) sætter flåden stævne her.

Jeg antar altså eksistensen af et Humlum/-Toftum-anlæg, der udover havn og møntsted også kan have indbefattet en kongsgård. Kombineret med et anlæg ude ved Vestervig har Nissum Bredning dengang virket som en sikker musefælde, der har klappet, ligemeget fra hvad ende musen gik i den. Betegnelsen Vestre Havn kan have gået på hele dette kompleks, og ikke nødvendigvis udelukkende på Humlum og/eller Vestervig, svarende til Hedeby/Slesvig-anlægget på begge sider af Sli-fjorden, fra ca. 800 kaldet *portus*.⁷²⁾

Mont, præget i Toftum 1044-1047. Afbildning i Hauberg: Atlas over Danmarks mønter ca. 870-1241. 1965.

Castrum Vestervig

Vestervig i 1030'erne: en blanding af landlig oplands- og lokal markedsby, og kontinental søhandelsby med transithandel, kgl. toldkammer, skibsprovantering, værft og marinestation. Et sted med mange travle gøremål - og kontrol og administration af disse gøremål, der hovedsagelig har drejet sig om omsætning. At dette ikke behøver at være foregået ombord eller i telte, er der et interessant sted i Thøgermessen der tyder på. Det siges nemlig om Thøger, at "Han byggede som den første en kirke i denne *castrum*".⁷³⁾

En *castrum* er en borg eller i alt fald et

befæstet sted. Vestervig har altså enten haft en borg, eller byen som sådan eller en del af den har været befæstet, hvilket antagelig vil sige omgivet af en vold, der kan være forstærket med palisadeværk.

Thøger kan have bygget sin kirke indenfor volden, eller det sker som i Århus hvor man i 1000-tallets anden halvdel bygger domkirken uden for byvolden. At Thøger i denne *castrum* er faldet blandt jyder og handelsfolk fremgår af at han får lov at betale for leveringen af materialet!⁷⁴⁾ At Thøger betaler, viser, at han fra første færd har forstået at stikke fingeren i jorden.

At han siden får ikke alene til eget underhold, men også til bespisning af fattige og mere til, tyder på en pengerigelighed der ikke udelukkende kan stamme fra bønders og fårepasseres pengepunge.⁷⁵⁾

Dette, at man i Vestervig i 1060'erne, i samråd med sin præst vedtar at få sin afdøde og populære Thøger gravet op og etableret som byens helgen, skaffer sig tilladelse hos paven selv, fastsætter en dato for højtideligheden, inviterer bispem, og så, på hans afslag, på egen hånd gennemfører sit forehavende, fremmaner billedet af en lokal befolkning eller menighed (*populus terra*), der er særdeles beslutningsdygtig, enten det nu er en ret den har haft, eller en ret den tiltar sig.

Vi står her overfor en sjælden skildring af et stykke dansk demokrati, et bystyre og et menighedsråd, in spé om man vil.

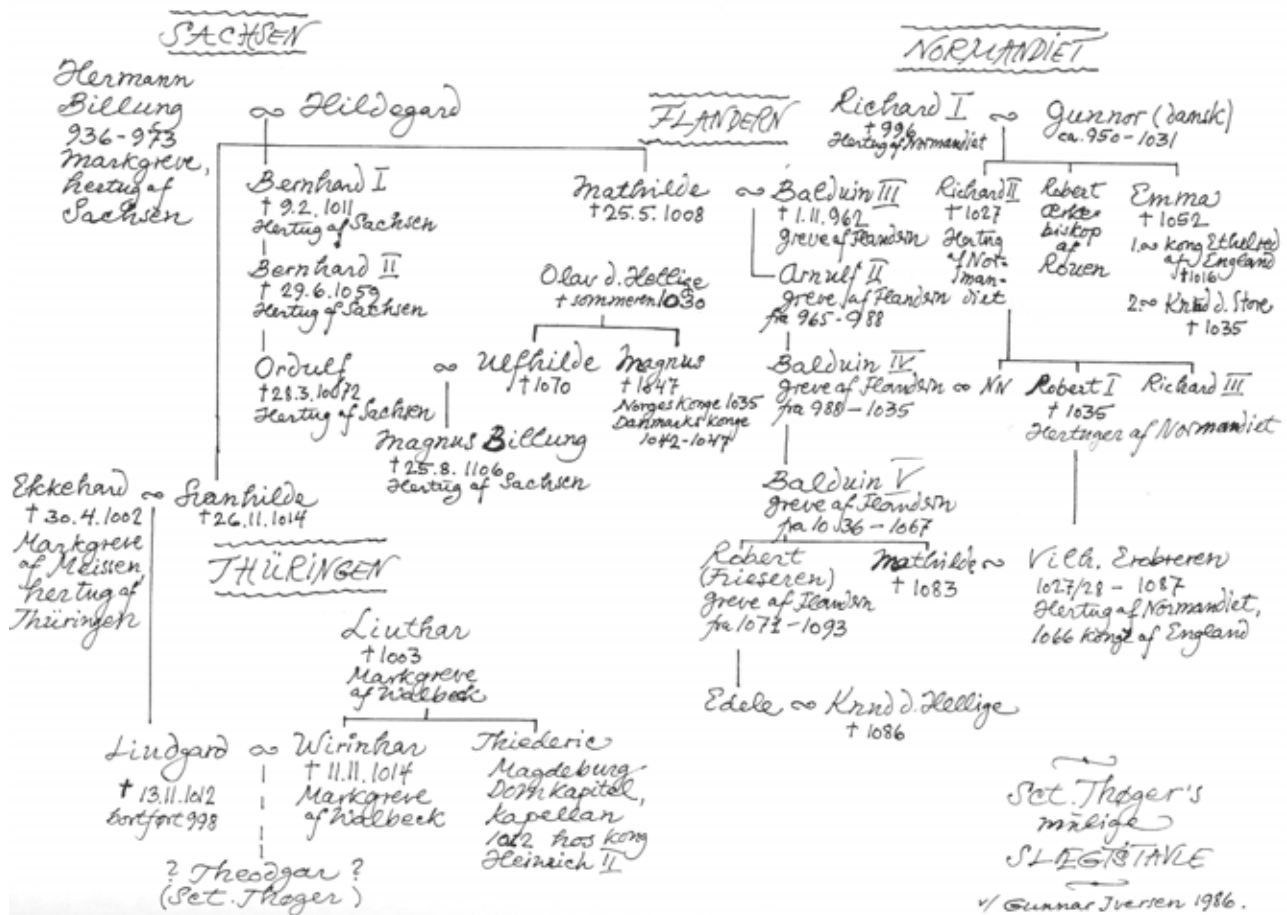
Til sammenligning kan tjene forholdene i Meissen, markgreve Ekkehards borg der blev bispesæde i 968. Bispem og markgreven residerede i selve borgen. På vejen op fra Elben til borgen opstod i 10. årh. en forstad med livlig markedstrafik og med kirke og boliger for håndværkere og handlende. Den slaviske betegnelse for disse borgere, *vethenici*, indeholder betydningen: råd. Det var dette råd, som helt selvstændigt inviterede Ekkehard til at blive herre af Meissen, ligesom det senere inviterede Polens hersker, Boleslaw Chrobry, til Meissen.⁷⁶⁾

Vestervigs vision

I Vestervig har man omkring 1060 måttet se i øjnene, at vikingetiden var forbi, og det den betød for Vestervig - en saga blot.

Velvidende at den enes død er den andens

Nogle årstal		
Danmark		Udlandet
Kristendommen indføres af Harald Blåtand, der også missionerer i Norge	960-966	Kejser Otto I. stifter det hellige tysk-romerske rige 962 og fritar 965 Ribe-, Slesvig- og Århus-bispedømderne for skat!
Harald dør og efterfølges af sønnen Sven Tveskæg	Ca. 986	
	988	Kristendommen indføres i Rusland
Danske vikingetogter til England næsten årligt	992	
	995	Olav Tryggvasons kristning af Norge beg.
	Ca. 1000	Olav falder, Tveskæg herre i Norge
Tveskæg erobrer England	1013	
Tveskæg dør i England	1014	
Knud invaderer England	1015	Olav (den hellige) invaderer Norge fra Engl.
Knud den Store eng. konge	1016	Olav Norges konge
Knud gift med Emma	1017	
Knud også konge af Danmark	1018	
Lund ny-grundlægges	Ca. 1020	Sigtuna afløser Birka, Hede stagnerer
Knud fordriver Olav	1028	Olav efterlader Ulfhild i Sigtuna
Knuds søn Norges regent	1030	Olav falder ved Stiklestad
Knud indfører munke	1030-31	Nordiske biskoper mødes i Bremen
- Thøger iblandt dem?		Olav erklæres for helgen
Knud dør, Hardeknud konge	1035	Olavs søn Magnus konge i Norge
Hardeknud sejler til England	1039	
Hardeknud dør. Magnus konge	1042	Magnus Olavsson også dansk konge. Søsteren Ulfhild gift med Ordulf Billung
Strid mellem Magnus og Sven	1043	Adalbert bliver ærkebiskop af Bremen
Estridsen. Toftummønter	1044	
Magnus dør. Estridsen konge	1047	Harald Hårdråde konge i Norge, bygger kirke i Trondheim, ophjælper Oslo
Hårdråde hærger ved Thy		
Hårdråde brænder Hedeby	1050	Slesvig ophjælpes som Hedeby's arvtager
	1053	Adalbert paven's vikar for hele Norden
Ny stiftsinddeling	Ca. 1060	
	1061	Alexander II ny pave (til 1073)
Bisp Magnus drukner	1062?	Adalbert udnævner Alfrik til vicebisp?
Fred med Hårdråde	1064	Adalbert Tysklands faktiske leder
	1066	Januar: Adalbert afsættes som regent April: Halley's komet ses i påskedagene Juni: Estridsens svigersøn, venderfyrsten Gottschalk dræbes i hedensk oprør, der medfører Hedeby's ødelæggelse September: Hårdråde falder under forsøg på at erobre England Oktober: Vilhelm af Normandiet erobrer England med paven's velsignelse; danske tropper kæmper på engelsk side
Estridsen bekriger Kyrre	1067	Hårdrådes søn Olav Kyrre konge i Norge, sender bisp Bjarnhard til Rom. I Bremen antagelig forhandlinger mellem Magnus Billung og bispestolen.
30. oktober: Thøgers relikvier ophøjes i Vestervig		

Mulig slægtstavle for en Theodgar, "født i Thüringen af ædelbårne forældre" omkring år 1000. Gunnar Iversen.

brød, har man i Vestervig - især da efter Toftums mulige ødelæggelse omkring 1050 - nøje fulgt udviklingen i Jyllands store hedensk-kristne handelscentrum, Hedeby, hvor en begyndende stagnation synes at være sat ind omkring 1020 - i alt fald er der ikke endnu fundet huse påbegyndt i Hedeby efter den tid. Hedeby's afbrænding i 1050 har efterladt vestervigerne med tørre øjne. Med byens ødelæggelse af venderne i sommeren 1066 øjner Vestervig for alvor sin chance.

På samme tid konkurrerer Vestervig med Ålborg, Børglum og Hjørring om at blive sæde for Vendelbispens. Dette forudsætter for det første at Vestervig har udviklet sig til en egentlig by - en forudsætning, Knud den Store måske allerede fra 1020'erne har gjort sit til at skabe, og som måske netop Thøgers virke i Vestervig i samarbejde med stedets *populus* har bragt til veje. Det andet krav der kunne stilles til en stiftsby - en passende, anselig kirke - kan Thøger støttet især af kong Magnus have været så nær på at indfri i levende live, at en domkirke kan have stået klar til indvielse 1066/67. Ingen kirke og intet nyt alter indviedes uden tilstedeværelsen

af en relikvie, om det så blot var en finger. I Vestervig opdager man i 1066, at man råder over en hel helgen.

Derfor tar Vestervig sit Thøger-initiativ, på tværs af kongens planer om Roskilde som et kongehelgensmykket, østdansk styringscentrum.

Thøgerlegenden kan således læses som en beretning om Vestervigs vision om at blive Hedeby's arvtager som vesteuropæisk søhandelscentrum, bispesæde med Danmarks første helgen, og valfartssted for pilgrimme på vej til og fra Olav den Helliges strålende skrin i Trondheim/Nidaros, det helt indlysende eksempel til efterfølgelse for Vestervig.

Hvem var Thøger?

Legendens sparsomme biografiske oplysninger er de eneste middelalderkilder vi har til Thøgers liv og virke. At efterforske en identitet som hans er som at søge det ukendte x i en kriminalgåde...

En version af legenden siger at Thøger før sin højtidelige opløftelse (her sat til 1067) hvilede i jorden "i mange tider" efter "et langt liv". Sven Estridsen blir ved sin død af Saxo skildret som

en gammel mand; han var midt i halvtredserne. Thøger kan således være født omkring år 1000, et årstal legenden også andetsteds peger hen imod:

Thøger gennemgår de sidste trin - i det mindste diakon og presbytergraderne - af sin præsteuddannelse i Norge, og blir så Olavs hofpræst. Da præsters minimumsalder officielt var 30 år, og Olav flygter fra Norge 1028, må Thøger for overhovedet at kunne nå at virke som Olavs kapellan være født år 998.

Minimumsalderen kunne til nød sættes ved 25, og Olav var i nød for præster. Født år 998 har Thøger kunnet afslutte den uddannelse han påbegyndte i England, i året 1023, det år Olav gik fra at hente sine præster i England, til at få dem via Bremen.

Spørgsmålet er nu: findes der en fornem thüringsk slægt, hvori der omkring år 1000 kan være født en Theodgar, som af familien kan tænkes sat i en dom- eller klosterskole, for så, i 12-14 årsalderen, at forlade slægt og venner og rejse til England, hvor han lever "engleligt", d.v.s. under kyskhedsløftet man skulle aflægge som vordende præst eller munk - inden han vælger at blive missionspræst i Norge, og ender som kapellan?

Svaret er: det gør der.

En nat i året 998 bortfører en ung balstyrisk thüringsk greve, Wirinhar af Walbeck,⁷⁷⁾ en ung kvinde, Liudgard, fra en abbedisses varetægt. Han står til noget nær dødsdom, men efter mægling og sikkert mod løfte om bod og bedring, gir han slip på sit elskede bytte, og hun vender, modstræbende, tilbage til abbedissen. Først efter Liudgards fars død i april 1002 kan de blive lovformeligt gift. Om de fik børn, vides ikke. Men lad os sætte, at deres lidenskabelige kærlighed bar frugt, og at barnet fik navnet Theodgar, eller Thietgar, som det også staves.

Liudgards far var Ekkehard af Meissen, markgreve og valgt hertug af Thüringen, dræbt som kandidat til kejsertitlen efter Otto den Store.

Mor til Liudgard var Svanhilde, datter af Hildgard og sachserhertugen Hermann Billung, hvis slægt ifølge nogle forskere stammer fra Thüringen. I et af de mange opgør Hermann i embeds medfør havde med Harald Blåtand, blev han taget til fange og tvunget til at lære sig dansk. Fra ham nedstammer Ordulf og Magnus Billung.

Ved navngivningen har Liudgard og Wirinhar

fulgt den gængse skik:⁷⁸⁾ at tage en stavelse fra den ene af forældrenes navne og parre den med en stavelse fra den anden forældres eller en kær og agtet slægtnings navn. Stavelsen *gar(d)* har Theodgar fået fra Moderen, der igen har den fra oldemor Hildegard. Stavelsen *Thiet* findes i farens slægt en masse, f.eks. hos abbed Thietmar af Ansgarklostret Corvey (død 1001), hos krønikeskriveren bisp Thietmar af Merseburg, der er farens fætter, og hos farbror Thiederic.

Liudgard beskrives som et stærkt religiøst menneske af mandens fætter, bisp Thietmar. Har hun som ugift, i en abbedisses varetægt født et barn, vil hun helt i tidens ånd have fundet det naturligt at give dette barn til kirken. Karrieren, som en gejstlig uddannelse kunne føre til - biskop, kapellan, kgl. eller kejserlig rådgiver - har været et forsonende moment for barnets forældre, der ikke stod fremmede over for denne branche: i begges slægt var der foruden abbedisser adskillige bisper, Liudgard havde desuden en bror som var kapellan, og Wirinhar en bror Thiederic der var medlem af domkapitlet i Magdeburg og senere kapellan hos kong Heinrich.

Denne farbror Thiederic kan, i lighed med den langt senere abbed Vilh. af Æbelholts onkel, have taget sig af nevøens oplæring ved Magdeburger-kirkens højt ansete domskole og i drengens 14. år have fået ham viet til subdiakon i året 1012, hvor Thiederic udnævnes til hofkapellan og må forlade Magdeburg. Det kan være Thiederic, der i Magdeburg-kirkens mindebog er indført som *Thiedericus subdiaconus*.⁷⁹⁾ Han ser ligesom gennem en åbning i nattehimmelen et lys af en times varighed efter bisp Hellerik's død i 1008 - på Thøgers senere fastsatte festdag, den 30. oktober!⁸⁰⁾

Efter ordinationen til denne den laveste præstegrad, der vel har fundet sted i de såkaldte imbredage, september 1012, følger så Thøgers afrejse til det af vikingerne hjem søgte England - i en af de få pauser det var lykkedes kong Ethelred at skabe. Liudgard blir syg i sit hjem i Thüringen dette efterår, og dør, fortæller bisp Thietmar som gav hende den sidste olie, den 13. november 1012, efter at have set en ung mand stå ved sin højre side..⁸¹⁾

Rejsen har vel gået via Flandern, hvor Liudgards moster, Mathilde, havde været gift med den i 962 afdøde grev Balduin III.

Mathildes svigerfar var nær ven med den store engelske reformator, Dunstan, under dennes exil i Flandern, et venskab Mathildes søn og sønnesøn opretholdt også efter at Dunstan var blevet ærkebiskop af Canterbury. Dunstan var død før Thøger blev født, men Thøgers mormor, der først dør 1014, kan have udnyttet en anden af søsteren Mathildes engelske forbindelser: Baldum IV's hustru var en niece til kong Ethelreds dronning - Emma.⁸²⁾

Emma har haft flair for unge mænd. I ægteskabet med hende, der var langt ældre, forvandler Knud den Store sig fra en ung barbar til en from konge. Det er Emmas bror, ærkebispem af Rouen der døber den unge norske viking Olav Haraldsson, som så i 1015 sætter sig for at kristne Norge.

Mon ikke det er Emma, der, nu som Knud den Stores dronning, sender den unge og ivrige Theodgar til Norge, da Olav beder om hjælp til sit store værk hos en af de kvinder der ”står bag”?

Usandsynligt er det ikke.

*Vestervig Kapitelsegl.
Efter Henry Petersen: Danske Gejstlige Sigiller.*

- ¹ Danske Helgeners Levned, i oversættelse ved Hans Olrik. 1893-94, s. 334-338. De latinske originaltekster er trykt og kommenteret ved M. Cl. Gertz: *Vitae Sanctorum Danorum*. 1908-12. Et forsøg på en rekonstruktion på dansk af den katolske Thøgermesse er gjort af pastor H. Laursen, Vestervig: Sankt Thøgers Dag. Historiske Aarbøger for Thisted Amt. 1934.
For velvillig latinsk assistance er jeg Henrik Bolt Jørgensen megen tak - samt fritagelse for alt videre ansvar -skyldig!
- ² Fra henholdsvis Olrik, s. 335, Gertz, s. 4, Thelma Jexlev, Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg., 1983 (opslag Thøger her ordret citeret).
- ³ Tue Gad: Legenden i dansk middelalder. 1961, s. 55-57.
- ⁴ I de såkaldte *Annales Bartholiniani*, se Gertz, s. 4; Danmarks Kirker Thisted Amt, bd. 2, 1942, s. 656; Tue Gad: Thøger, i Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder (KLNLM) bd. 18.
- ⁵ I omtalen af Bjarnhard har jeg fulgt Arne Odd Johnsen: Biskop Bjarnhard og kirkeforholdene i Norge under Harald Hårdråde og Olav Kyrre, i: Per Juvkam (red.): Bjørgvin bispestol. Oslo 1968.
- ⁶ Vilhelm af Poitiers, oversat af Erling Albrechtsen: To normanniske Krøniker. 1980, s. 199.
- ⁷ Erich Hoffmann: Dänemark und England zur Zeit König Sven Estridsens, i: Fuhrmann mfl. (red.): *Aus Reichsgeschichte und Nordischer Geschichte*. Kieler Historische Studien. Stuttgart 1972, s. 104.
- ⁸ Hovedkilden til Adalbert er Adam af Bremen: *De Hamburgske Erkebiskops Historie*, oversat af Carsten L. Henrichsen. 1930.
- ⁹ Erich Maschke: Adalbert von Bremen. *Die Welt als Geschichte* 1-3. Stuttgart 1943, s. 32.
- ¹⁰ Adam af Bremen III, 49. Se min argumentation for at året for disse forhandlinger ikke er 1066, men 1067, under pkt. 27.
- ¹¹ Horst Fuhrmann: *Deutsche Geschichte im hohen Mittelalter*, 2. Aufl. Göttingen 1983, s. 70.
- ¹² Wolfgang Seegrün: *Das Papsttum und Skandinavien*. 1967, s. 77: Skismaet kunne brede sig til Norden. Fra 1062 var Adalbert uden Roms støtte til tanken om et patriark-mellemlid mellem nordiske ærkebisper og Rom, jfr. Chr. Radtke: Anfänge und erste Entwicklung des Bistums Schleswig im 10. und 11. Jahrhundert. (850Jahre St.-Petri-Dom zu Schleswig. Schleswig 1981, s. 141).
- ¹³ Tilmann Schmidt: Alexander II und die römische Reformgruppe seiner Zeit. Stuttgart 1977, især s. 38 f.
- ¹⁴ Paven bekræftede første gang en mands helgenstatus 993, eneret herpå tog paven først 1234. Se pkt. 32.
- ¹⁵ A. O. Johnsen: Om Pave Eugenius III's vernebrev for Munkeliv kloster. Oslo 1965, s. 8, 23, 34 og 36. Pavelig beskyttelse indebar pavelig forbandelse over den, som foregreb sig på klostrets rettigheder.
- ¹⁶ Adam III, 25 og IV, 2.
- ¹⁷ Aksel E. Christensen, i *Danmarks Historie* I, 1977, s. 229.
- ¹⁸ Adam IV, 9.
- ¹⁹ Otto Heinrich May: *Regesten der Erzbischöfe von Bremen*, I. Hannover/Bremen 1937, s. 62.
- ²⁰ Aksel E. Christensen, 1977, s. 224.
- ²¹ Snorre Sturlason: *Heimskringla*. Kbh. 1948 (Harald Hårdrådes Saga kap. 59-61).
- ²² Se KLNLM: Provisorier, Expektans.
- ²³ Jfr. 12, Radtke.
- ²⁴ Se KLNLM: Provst, Domkapitel.
- ²⁵ Günter Glaeske: *Die Erzbischöfe von Hamburg-Bremen als Reichsfürsten* (937-1258). Hildesheim 1962, s. 65.
- ²⁶ Glaeske, s. 93.
- ²⁷ Adam (III, 49) angir ikke året. Ud fra begivenhedernes forløb formoder Hans-Joachim Freytag (*Die Herrschaft der Billunger in Sachsen*. Göttingen 1951, s. 50) at forhandlingerne fandt sted i sidste halvdel af 1066. Adam siger (III, 51) at en frygtelig komet i påsken (1066) varsler to ulykker, den kristne venderfyrste Gottschalcks drab 7. juni og ærkebispens fordrivelse. Da kometen ikke i april 1066 kan have varslet Adalberts fordrivelse fra rigsrådet i januar 1066, må det være hans fordrivelse fra Bremen, Adam tænker på. Adalbert kan altså tidligst være fordrivet fra det belejrede Bremen af Magnus Billung i maj 1066. Da Adam siger at fordrivelsen og Gottschalcks død den 7. juni 1066 falder "i omtrent eet og samme år" (III, 51) så må han
- dermed mene enten at Adalbert først flygter fra Bremen i begyndelsen af det nye år, altså efter jul 1066, eller at fordrivelsen forstået som den periode, hvori Adalbert er fordrivet fra Bremen, nemlig et halvt år (III, 49), lapper over fra Gottschalcks dødsår 1066 og ind i det næste. De detaljerede forhandlinger om stiftsgodsets opsplitning i tre dele kan derfor først være indledt i 1067.
- ²⁸ Gertz, s. 4: begivenheden i Vestervig 1067 kan have været en *elevatio*, mens *Annales Petri Olai*-notitsen om en Thøger-*translatio* 1117 kan gå på en overflytning til den ny klosterkirke.
- ²⁹ Knuds-Bogen 1986, Studier over Knud den Hellige. Odense 1986, s. 49.
- ³⁰ Lectio IV, Gertz s. 15, linie 19.
- ³¹ KLNLM: Gudsdom. Ildprøven blev anvendt endnu 30 år senere i tilfældet Knud den Hellige, jfr. Ælnoths Krønike kap. 32. Sct. Felix blev tilsvarende testet af Meginwerk, bisp af Paderborn indtil 1039, jfr. J. Sumption: *Pilgrimage*. London 1975, s. 40. Se også O. Fenger: *Gammeldansk ret*, 1983.
- ³² Se f. eks. Liebgott: *Hellige mænd og kvinder*. 1982, s. 14. Tue Gad: *Helgener*. 1971, s. 31-35. Paven kan bevidst have udtrykt sig svævende; hans kanonisering af den i Lucca dyrkede Sct. Davino dec. 1062 er lige så uvis som Thøgers, jfr. Tilmann Schmidt, se pkt. 13.
- ³³ Tue Gad: Thøger, i KLNLM bd. 18, sp. 254. Se også Laursen: Sankt Thøgers Dag. Historisk Aarb. f. Thisted Amt, 1934.
- ³⁴ KLNLM 6, sp. 324 i artiklen om Helgener.
- ³⁵ Lectio I, Gertz s. 14, linie 4.
- ³⁶ Ligeså præster. Dispensation gaves jfr. KLNLM 8, sp. 476. Sygdomme og kropsskavanker antoges ofte at komme af synd. Med en enkelt undtagelse har man for den almene del af Thøgermessen fulgt ritualet for en bekender, der ikke er biskop.
- ³⁷ Ordene i super benedictus, Gertz s. 23 f: *Pes claudorum et tutela*, hylder Thøger som den der tar "de haltes fod" i sin "beskyttende varetøgt".
- ³⁸ Harald Hårdrådes Saga, kap. 64. Undersøgelser af Estridsens knogler har dokumenteret en arvelig knælidelse, kombineret med en abnorm udadroteret fodstilling, jfr. H. Gösta Davidsen & Vilh. Møller-Christensen: *Liden Kirsten og Buris*. 1971, s. 55f.
- ³⁹ F. R. Stephenson & C. B. F. Walker: *Halley's Comet in History*. British Museum. 1985, s. 57.
- ⁴⁰ Florence of Wortesters Krønike, oversat af E. Albrechtsen. Odense 1982, s. 160. Vilhelm af Jumiêges 7, 13 jfr. To normanniske Krøniker, oversat af E. Albrechtsen. Odense 1980, s. 105.
- ⁴¹ Adam II, 28.
- ⁴² Schol. 20.
- ⁴³ Erich Hoffmann, 1972 (se pkt. 7) om forholdet Vilhelm-Sven.
- ⁴⁴ Adam IV, 1. Hardeknud måtte lovgive mod dyrkning af hellige lunde blandt danske i England. Danmark var henimod midten af 11. årh. ikke en kirkeprovins, men netop et missionsområde under Hamburg-Bremen-ærkebispens, der havde pavelig missionsfuldmagt, jfr. T. Nyberg: *Skt. Peters efterfølgere i brydningstider*. Odense 1979, s. 121. Hedenske runestene en menneskealder senere end Jellingstenen er påvist af E. Moltke: *Runerne i Danmark*. 1976, s. 191, 203.
- ⁴⁵ Olav den Helliges Saga, k. 10. Ove Moberg: *Olav Haraldsson, Knut den Store och Sverige*. Lund 1941, s. 86.
- ⁴⁶ Adam II, 64.
- ⁴⁷ Holger Arbman: *Bidrag til kannedomen om det äldsta Sigtuna*. Fornvännen 1926.
- ⁴⁸ Bengt Thordeman: *Sigtuna*. Stockholm 1926, s. 44, antar at der byggedes på St. Olav-kirken i 1060'erne. Dateringen er omdiskuteret. Om St. Per, se Gunnar Redelius: *Sigtunastudier*. Lidingö 1975.
- ⁴⁹ Absalon Taranger: *Den angelsaksiske kirkes indflydelse på den norske*. Kristiania 1890, s. 173-180. David Knowles: *The Monastic Order in England*. Cambridge 1949, s. 68. Glastonbury-munken kan dog være en anden Sigfrid, ligesom Thøger i England kan have studeret ved en domskole og ikke i noget kloster.
- ⁵⁰ Adam II, 79. Alliancen mellem kong Magnus og Billungerne i 1042 sker under medvirken af ærkebisp Adalberts forgænger. Har Thøger medvirket, som privatmand med forbindelser eller som Magnus' præst, har dette gjort ham ugleset af kong Sven, som hermed var udmanøvreret af Adalbert, hvis hovedmodstandere Billungerne blev, og vicebisp/domprovst Alfrik der i 1067 har Magnus' billungske slægtning som modpart i forhandlingerne skildret førhen.

- ⁵¹ Breviar-versionens 4. lectio, Gertz s. 19.
- ⁵² Gertz s. 9.
- ⁵³ Gerhard Köbler: *Civitas und vicus, burg, stat, dorf und wik*. I: Vor- und Frühformen der europäischen Stadt im Mittelalter. Göttingen 1973, s. 65.
- ⁵⁴ Samme, s. 68.
- ⁵⁵ Lectio 5, Gertz s. 19.
- ⁵⁶ Köbler, s. 69 og 74.
- ⁵⁷ Samme, s. 65.
- ⁵⁸ Ælnoth, kap. 13.
- ⁵⁹ Köbler, s. 73.
- ⁶⁰ Vikingetidens "livlige handelsforbindelse" mellem Limfjordslandet og det sydlige Norge, også med Vesteuropa, er omtalt af Olaf Olsen: Fra Ribe Amt 1975, s. 239. At Limfjorden i vikingetiden må være blevet "stærkt benyttet" som handelsvej på grund af den bekvemme søværts forbindelse mellem østersøområdet og Vesteuropa fremhæves af Else Roesdahl: Danmarks vikingetid. 1980, s. 105. Hun omtaler Limfjorden som "Danmarks vigtigste sejlled" i vikingetiden - "i alt fald i perioder af den" - i bogen Aggersborg gennem 1000 år, Herning 1986, s. 81.
- ⁶¹ Walther Vogel: Wik-Orte und Vikinger. Hansische Geschichtsblätter bd. 60, 1935, s. 24, 25, 39 og 40.
- ⁶² Ælnoth kap. 13.
- ⁶³ Sven Aggesen: Danernes historie, kap. 6. Aggersborg antydes af bla. E. Albretsen i Knuds-Bogen, s. 35 (se pkt. 29).
- ⁶⁴ Se Kristian Hald i: Thy, Turistårbogen 1972, s. 33 og 35, og i: Vore Stednavne, 1950, s. 61 f, 102 ff.
- ⁶⁵ Omtalt hos Saxo, og hos Adam af Bremen (II, 3).
- ⁶⁶ Aggesen: Danernes historie, kap. 5: "denne søn fik blandt folket tilnavnet "Hardè", ikke fordi han var hård eller grum, men af den grund, at således lød navnet på den landsdel, hvorfra han stammede ved sin fødsel."
- ⁶⁷ At Hardekud er født i Harde i Jylland hævdes af bla. Skjoldungesagaen, og i Flatöboken: "Hörd á jotlandi".
- ⁶⁸ Olav den Helliges Saga, kap. 148.
- ⁶⁹ Encomium Emmae III, 9, se Kong Knuts Liv og Gerninger, oversat af M. Cl. Gertz, 1896, s. 68.
- ⁷⁰ Se afbildninger og datering i Hauberg: Atlas over Danmarks mønter ca. 870-1241. 1965, tab. VIII.
- ⁷¹ Harald Haardraades Saga, kap. 34.
- ⁷² KLN 16, sp. 547.
- ⁷³ 1. nocturno, Gertz s. 22.
- ⁷⁴ Lectio 4, Gertz s. 19.
- ⁷⁵ Lectio 5, Gertz s. 19.
- ⁷⁶ Die Slawen in Deutschland, udg. af J. Herrmann. Berlin 1970, s. 197, 209 og 445.
- ⁷⁷ Walbeck ligger ca. 10 km n for Helmstedt ved floden Aller, midt imellem Magdeburg og Braunschweig i det daværende Nordthüringgau, idag i DDR. Wirinhar omtales 1006 som markgreve af Nordthüringgau, jfr. Ruth Schölkopf: Die Sächsischen Grafen, Göttingen 1957, der behandler Walbeckernes historie s. 73-82. Thietmar af Merseburg, opr. provst i Walbeck, fortæller at Wirinhar 1010 fratages sit len og markgrevetitlen pga. et mord, 1013 dømmes han fredløs p.g.a. forræderi, 1014 anklages han for nok et brudrov, men dør inden straffen eksekveres.
- ⁷⁸ Sabine Krüger: Studien zur Sächsischen Gralschaltungsverfassung im 9. Jahrhundert. Göttingen 1950, s. 17-20 om navngivning. Navnet Theodgar, Thietger el.l. kan være dannet omkring år 1000 i andre thüringske adelsslægter end hos Walbeckerne, Ekkehardingerne og Billungerne, uden dog at være overleveret: 1) greverne af Haldensleben 20 km fra Walbeck, muligt beslægtet med Wafbeckerne og Billungerne, jfr. Schölkopf s. 93-98; 2) Burchardingerne, gift ind i slægterne Haldensleben og Ekkehard af Meissen, jfr. Schölkopf s. 102f; 3) markgreve Geros slægt, hvoraf grev Thietmar blev Svanhilde Billungs første mand, også muligt i slægt med Walbeckerne, jfr. Schölkopf s. 55. Alle tre slægter har nær forbindelse til Magdeburg Stift, til Billungerne og derigennem altså også til Flandern og England. En mulig forfader til Thøger kan være den af Krüger s. 52 og 55 omtalte grev Theodger el. Thiedgar af Suilbergmark, der giver jord og gods til Corvey-klostret ca. 822-830, samme kloster som Ansgar og siden Walbeckerne er nært tilknyttede.

⁷⁹ Schölkopfs formodning s. 78.

⁸⁰ Magdeburger-Dødebog jfr. Neue Mittheilungen, 10, Haile, 1863, s. 264.

⁸¹ Thietmar af Merseburg gengir i sin krønike (VI, 51) Liudgards udtalelse om sit syn uden kommentar. Min antagelse, at hun dør af sorg og græmmelse, støtter jeg dels på tidens følsomhed - f.eks. er det Thietmars begrundelse for hans egen farmors død kort efter hendes søns bortgang -, dels på dette at Wirinhar dør en 11. nov., så at sige på årsdagen for sin elskede Liudgards død en 13. nov., og at Liudgards mor Svanhilde dør den 26. flov., kun 2 uger efter.

⁸² Om det flanderske fyrstehus, se f.eks. Ganshof: La Flandre sous les premiers comtes. Om Dunstan og Flandern, se Duckett: Saint Dunstan of Canterbury. New York 1955. Dunstans benediktinerreform udgik fra Glastonbury, som også "Thüringens Apostel", Bonifatius stod i intim forbindelse med, og som senere nød både Emma, Knud den Store og Hardeknuks særlige bevågenhed. Knud indførte en helligdag for Dunstan. P.g.a. Dunstan var England i 10. og 11. årh. førende m.h.t. præsteuddannelsen, jfr. John Godfrey: The Church in Anglo-Saxon England. Cambridge 1962, 5.345.

*For ikke så lidt af alt dette - og mere til - en varm tak til Einar Vestergaard og hans personale ved Sydthy Bibliotek!
Sidst, men ikke mindst, takker jeg provst Knud Schjødt-Pedersen, Vestervig, for ansporing!*

Sindrup, den 2. september 1986.

Kilde: Sydthy Årbog 1986, side 60-80.